НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Репешко Ігор Володимирович

УДК 338.45:621

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансів, контролінгу та зовнішньоекономічної діяльності Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Міщенко Володимир Акимович,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
завідувач кафедри фінансів, контролінгу та зовнішньоекономічної діяльності

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Ковальов Євген Володимирович,
Харківський Національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри економічної теорії

кандидат економічних наук, доцент
Ткачова Наталія Миколаївна, Донецький державний університет управління, доцент кафедри маркетингу

Захист відбудеться «16» грудня 2009 р. о 15^{00} годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.050.02 у Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» за адресою: 61002, м. Харків, вул. Фрунзе, 21

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» за адресою: 61002, м. Харків, вул. Фрунзе, 21

Автореферат розісланий «14» листопада 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Максименко Я. А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасні проблеми економічної безпеки підприємств машинобудування спричинені тим, що її розвиток відбувається в умовах недосконалості відповідного механізму функціонування підприємств. Тому саме ця сфера їх діяльності в умовах потреби здійснення інноваційної і інвестиційної діяльності потребує значних досліджень та науково-методичного забезпечення.

Вимоги ринкових відносин, жорсткі умови міжнародної конкуренції виносять на нові рубежі проблему розроблення й обґрунтування нового організаційно-економічного механізму безпеки підприємств машинобудування. Наукові та практичні проблеми, пов’язані з удосконаленням їх економічної безпеки на різних рівнях управління, розглядались вітчизняними і зарубіжними вченими: Б. В. Губським, В. А. Забродським, Р. М. Качаловою, М. О. Кизимом, Т. С. Клебановою, Є. В. Ковальовим, К. Конно, Ю. Г. Лисенком, В. А. Міщенком, В. І. Мунтіяном, В. С. Пономаренком, К. Самсоновим, М. М. Скворцовим, О. О. Терещенком, Н. М. Ткачовою, О. М. Тридідом, М. М. Треньовим, М. Хамером, Н. Л. Черновою та іншими. Разом з тим слід зазначити, що на цей час в Україні здійснено недостатньо наукових досліджень стосовно питань концептуального формування стратегічного розвитку підприємств з урахуванням його економічної безпеки. Тому дослідження теоретичних і методичних основ формування механізму стратегії економічної безпеки відповідних суб’єктів підприємництва, а також розробка адаптаційної моделі й оцінки програми заходів щодо її забезпечення є актуальними і становлять науковий та практичний інтерес. Зазначені обставини визначили вибір теми дисертаційного дослідження, її актуальність і практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до наукового напрямку кафедри фінансів, контролінгу та зовнішньоекономічної діяльності, реалізованого в рамках науково-дослідних тем: “Розробка концепції та теоретичних засад управління конкурентоспроможністю промислових підприємств в умовах глобалізації” (№ ДР 0104U003360), за якою здобувачем запропоновано методичний підхід до формування стратегії економічної безпеки підприємства в рамках загальної стратегії його розвитку, та «Реформування і удосконалення продуктової стратегії та системи обліку на державному підприємстві ХМЗ «ФЕД» (м. Харків), де здобувачем розроблено методичний підхід до оцінки економічної безпеки підприємства при проведенні його санації.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи – обгрунтування теоретичних положень, методичних підходів і науково-практичних пропозицій з формування системи забезпечення економічної безпеки підприємства машинобудування при реалізації стратегії його розвитку.

Досягнення поставленої мети відбувалося за допомогою послідовного вирішення завдань:

– удосконалення понятійного апарату з питань економічної безпеки підприємств машинобудування;

– розробка системи інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування;

– обгрунтування методичного підходу до формування економічно безпечного стану суб'єктів підприємництва;

– удосконалення класифікації загроз економічній безпеці підприємства;

– розробка методичного підходу щодо визначення залежності величини матеріальних збитків від фінансово-економічних показників суб'єктів підприємництва;

– розробка моделі альтернативних рішень щодо управління економічною безпекою підприємства;

– обґрунтування і розробка адаптаційної моделі розвитку економічної безпеки машинобудівних підприємств;

– розробка заходів щодо попередньої ідентифікації кризової ситуації в антикризовому управлінні підприємством

Об'єкт дослідження - процес стратегічного управління розвитком машинобудівних підприємств.

Предмет дослідження – формування механізму реалізації стратегії розвитку та забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано методи: логічного узагальнення і наукової абстракції –для уточнення поняття «економічна безпека» і класифікації економічних загроз підприємствам; системного і порівняльного аналізу – для класифікації і групування підходів до економічної оцінки безпеки підприємств; кореляційного аналізу – для визначення впливу матеріальних збитків на фінансові результати підприємств; економіко-статистичні – для прогнозування динаміки розвитку потенціалу машинобудівних підприємств; моделювання і прогнозування – для дослідження динаміки розвитку машинобудівних підприємств та формування адаптаційної моделі їх економічної безпеки.

Теоретичною та методологічною основою дисертаційного дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем економічної безпеки, фундаментальні положення загальної економічної теорії, положення теорії ефективності економіки і теорії економічної оцінки безпеки. Інформаційну базу дослідження склали: правові і нормативні акти Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Державного комітету статистики України, офіційні дані Міністерства внутрішніх справ України і Харківського регіону щодо економічної злочинності, дані звітності українських машинобудівних підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

вперше:

– запропоновано методичний підхід до формування механізму реалізації стратегії економічної безпеки машинобудівного підприємства, який передбачає моніторинг визначених соціально-економічних показників, які характеризують загрози, що, на відміну від існуючих підходів, дозволяє зробити об'єктивні висновки по окремих видах загроз і своєчасно розробити відповідні пропозиції, тим самим підвищуючи ефективність управління економічною безпекою підприємства.

удосконалено:

– поняття «економічна безпека», яке враховує такий стан підприємства, за якого забезпечується стабільність його розвитку, а також доведено, що, «економічна безпека держави», «економічна безпека регіону» і «економічна безпека підприємства», є взаємодоповнюючими. Такий підхід, на відміну від існуючих, дозволяє підвищити ефективність ієрархічного управління економічною безпекою суб'єктів господарювання;

– методичний підхід щодо забезпечення економічно безпечного стану підприємства, який передбачає застосування інтегрального показника в адаптивній і мультиплікативній формі, що, на відміну від інших методів, дозволяє визначити стан підприємства за часом, а також напрямок його стратегічного розвитку на певний проміжок часу, уникаючи економічних загроз;

– методичний підхід щодо установлення залежності між фінансовими показниками підприємства і його матеріальними збитками за допомогою економіко-математичної моделі, що, на відміну від існуючих підходів, дає можливість уникнути критичного стану підприємства і своєчасно вжити необхідні заходи по зниженню таких збитків і поліпшенню умов його економічної безпеки;

– модель альтернативних рішень для здійснення контролю за реалізацією заходів по управління економічною безпекою на всіх рівнях управління, що, на відміну від інших, дає можливість обєктивно оцінити стан системи управління економічною безпекою машинобудівних підприємств на окремій адміністративній території;

– методичні рекомендації щодо оцінки формування напрямків управління економічною безпекою підприємств, які, на відміну від інших, дають можливість системно забезпечити в теорії й практиці антикризового господарювання ранню ідентифікацію кризової ситуації з метою своєчасного і адекватного реагування на негативні тенденції;

набули подальшого розвитку:

– класифікація загроз економічній безпеці підприємства через урахування особливостей машинобудівної галузі, що, на відміну від інших підходів, дає можливість визначати конкретний комплекс загроз та формувати відповідну адаптаційну модель реалізації економічної стратегії підприємства;

– характеристики інформаційної системи, які сприяють ефективній роботі виконавчої влади, що є однією з умов забезпечення економічної безпеки машинобудівних підприємств.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що їх впровадження дозволить досягти подальшого розвитку організаційного механізму економічної безпеки машинобудівних підприємств, в результаті якого підвищиться ефективність його соціально-економічного стану. Запропоновані в дисертації методичні підходи до оцінки ефективності системи управління з використанням адаптаційної моделі альтернативних рішень стратегічного управління економічною безпекою машинобудівної галузі на основі розрахунку розробленого інтегрального показника впроваджено в роботу Контрольно-ревізійного управління Харківської області (акт № 01/13-05/266 від 16.02.2009 р.). Методичне забезпечення формування системи загроз на підставі їх класифікації під час розкриття економічних злочинів упроваджено в діяльність Ревізійного відділу Головного управління Міністерства внутрішніх справ Харківської області (довідка № 124 від 23.03.2009 р.). Матеріали дисертації широко застосовуються у навчальному процесі підготовки фахівців зі спеціальностей «Менеджмент організацій», «Маркетинг», «Економіка підприємства» та «Інтелектуальна власність» у Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» (акт № 66-04-342 від 28.04.2009 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані здобувачем самостійно, серед них: створення служби безпеки на підприємстві і визначення її основних функцій; адаптаційна модель альтернативних рішень стратегічного управління економічною безпекою підприємств; механізм реалізації стратегії розвитку та забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування; система показників для проведення моніторингу економічної безпеки підприємств регіону; механізм моніторингу соціально-економічних показників підприємств.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи були представлені і схвалені на Міжнародній науково-практичній конференції «Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення» (Харків, 2004, 2005, 2006), Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток наукових досліджень 2005» (Полтава, 2005), Міжнародній науково-практичній конференції «Наукові дослідження – теорія та експеримент 2006» (Полтава, 2006), Міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (Харків, 2005, 2006р.); Науково-практичному семінарі «Либермановські читання» (Харків, 2007, 2008 р.)

Публікації. Основні результати й висновки дисертаційної роботи опубліковано у 13 наукових працях, серед яких 7 статей у наукових фахових виданнях ВАК України.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Повний обсяг

дисертації складає 236 сторінок, серед них: 10 таблиць за текстом, 2 таблиці на 2 окремих сторінках, 24 рисунки за текстом, 2 рисунки на 2 окремих сторінках, 8 додатків на 48 сторінках, списку використаних джерел з 184 найменувань на 18 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і завдання дослідження, його об'єкт та предмет, розкрито наукову новизну та практичну цінність одержаних результатів, наведено дані про впровадження й апробацію основних положень, визначено структуру роботи.

У першому розділі – «Проблеми формування економічної безпеки підприємств машинобудування» – проведено теоретичне узагальнення існуючих підходів до визначення поняття «економічна безпека» та її характеристик для різних ієрархічних рівнів стратегічного управління, досліджено групи факторів та уточнено їх класифікацію щодо економічної безпеки підприємств, запропоновано систему інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування.

На підставі розглянутих робіт Забродського В. А., Качалової Р. М., Кизима М. О., Клебанової Т. С., Мунтіяна В. І., Пономаренка В. С., Самсонова К., Тридіда О. М., Треньова Н. М., Хамера М., Чернової Н. Л. та інших учених був визначений підхід до розуміння поняття економічної безпеки за рівнями ієрархії.

Оскільки проблема забезпечення безпеки країни тісно повязана із забезпеченням її національних інтересів, то дане питання є актуальним і йому приділяється багато уваги у всіх країнах світу. В Україні ухвалена Концепція національної безпеки, де визначені її складові. Трактування поняття «економічна безпека» взагалі і стосовно до систем різного рівня ієрархії у різних фахівців неоднозначне. Відсутність єдиного розуміння економічної безпеки підприємства значно знижує можливість його управління. У зв'язку з цим було здійснено узагальнення та уточнення існуючих трактувань по кожному з виділених рівнів і виявлено зв'язок між ними. Доведено, що досягнення економічної безпеки нижнього рівня ієрархії управління є необхідною, але недостатньою умовою забезпечення економічної безпеки вищих рівнів управління. Поняття економічної безпеки на цих рівнях за змістом і логіці міркування є взаємодоповнюючими. Тому в основі забезпечення економічної безпеки систем будь-якого рівня ієрархії повинно здійснюватись узгодження безпеки індивідума, підприємства, області, регіону і держави.

Ринкові відносини активізували процес дослідження загроз економічній безпеці на всіх рівнях ієрархії. Разом з тим, проблема загроз життєдіяльності підприємств залишається малодослідженою. Аналіз літературних джерел по цьому напрямку показав, що недостатня увага до ключових чинників розвитку підприємств і їх економічної безпеки призводить до виникнення

загрози банкрутства. В дисертації стверджується необхідність на основі загальної класифікації загроз розробляти галузеву класифікаційну систему управління економічною безпекою. Запропоновано класифікацію загроз економічній безпеці підприємств машинобудівної галузі, яка допоможе визначити комплекс можливих загроз в галузі або регіоні з метою формування адаптаційної моделі розвитку економіки підприємства і регіону. Наведена схема регіональної економічної системи безпеки машинобудівних підприємств, яка розглядається як сукупність соціальних, виробничих, матеріальних і фінансових потоків з урахуванням зовнішніх і внутрішніх елементів системи, внаслідок чого її можна сприймати як систему більш високого рівня ієрархії, тобто як економічну систему держави в цілому.

Оскільки загрози економічній безпеці підприємств взаємодіють між собою залежно від причетності до рівня ієрархії управління галуззю області або регіону, пропонується схема взаємодії факторів загроз підприємствам та наслідки його застосування (рис. 1), який включає зовнішні і внутрішні фактори загроз та можливі засоби впливу, а також відповідні інструменти формування системи безпеки машинобудівних підприємств.

Реалізація концепції стратегічного управління економічною безпекою підприємств машинобудування торкається всіх його функцій а її ефективність залежить в максимальній мірі від інформаційного забезпечення. Якість прийняття управлінських рішень залежить від якості інформації, часу її одержання та можливостей обробки. В дисертації наводиться структура інформаційних потоків, що сприяють зростанню економічної безпеки машинобудівних підприємств.

Одним з головних моментів в застосуванні інформації є швидкість її проходження. Наведена в роботі схема проходження інформації враховує запропонований здобувачем підхід до формування адаптаційної схеми стратегії розвитку підприємств машинобудування. Схема проходження інформації припускає використання чотирьох типів документів (оперативна інформація, звіт, негайне повідомлення, щоденний і щомісячний огляд). Інформуються за приналежністю керівництво підприємства, головні спеціалісти, керівники відділів, керівники підрозділів, які знайомляться з документами і розробляють пропозиції щодо її застосування, обговорюють отриману інформацію и приймають відповідні управлінські рішення. Пропонується створити у виконавчій владі службу інформації для одержання, обробки і передачі відповідним адресатам необхідних даних із системи інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства.

У другому розділі «Оцінка і прогнозування економічної безпеки підприємств машинобудування» досліджено соціально-економічний стан машинобудівної галузі України і Харківської області, проведено кількісно-якісну оцінку економічно безпечного стану машинобудівного підприємства за допомогою інтегрального показника, запропоновано методичні рекомендації щодо прогнозування ефективного розвитку відповідних підприємств.

За результатами аналізу економічного стану машинобудівних підприємств виявлено зниження обсягів їх продукції, промисловості в цілому і валового внутрішнього продукту, яке обумовлено об'єктивними причинами і пов'язане не тільки з кризовим станом економіки і здійснюваними перебудовами, але й з нераціональним використанням ресурсів галузі на рівні держави і регіону.

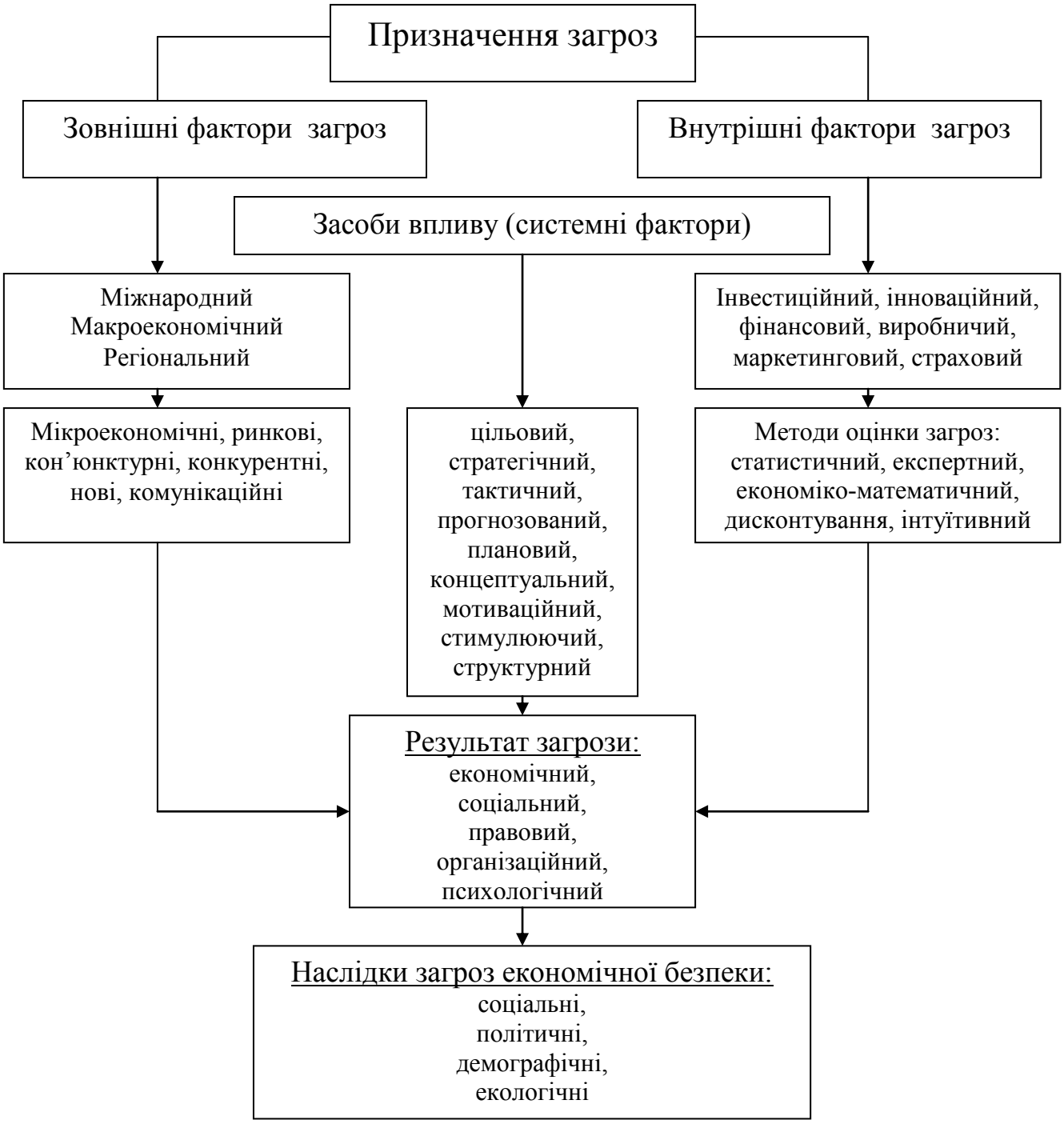

Рис. 1. Схема взаємодії факторів загроз економічної безпеки

Важливими аспектами економічного розвитку є такі показники, як обсяги виробництва промислової продукції та інвестиції в основний капітал.

Аналіз показав, що обсяги промислової продукції у 2008 році в Україні значно зменшилися. Якщо індекси обсягу промислової продукції у постійних цінах у 2001 році порівняно з 2000 роком досягли 114,2 %, то в 2008 році порівняно з 2007 роком індекс досяг лише 103,1 %. Серед країн Співдружності за обсягом промислової продукції у 2001 р. Україна займала 2-ге місце, у 2008 р. – уже 10-те місце. Значні зміни відбувались і в динаміці валового внутрішнього продукту: у 2001 р. Україна серед країн Співдружності за цим показником займала 2-ге місце (109,0 %), у 2008 р. – 11-те місце (102,4%).

Дослідження показали, що існують обґрунтовані причини наявності труднощів для промисловості та її машинобудівної галузі, пов'язані з попитом ринку і нединамічним розвитком, зокрема: відсутністю необхідних фінансових, трудових і матеріальних ресурсів; нераціональним використанням місцевих ресурсів, що поставляються в області і сприяють забезпеченню стабільного економічного розвитку галузевого комплексу; підвищеною криміногенною ситуацією в економіці.

Кількісна оцінка впливу економічної безпеки на фінансово-економічний стан машинобудівної галузі проводилася з використанням інтегрального показника в адаптивній та мультиплікативній формі. В дисертації наведені схема розрахунку такого показника та модель динаміки його якісно-кількісної зміни. Такий підхід дає змогу виявити «вузькі місця» і обрати ефективний напрямок подальшого розвитку. Результати розрахунку показали, що розвиток машинобудівних підприємств характеризується непростою ситуацією, показує незначне збільшення основних показників, займаючи при цьому достатньо високий рейтинг в країні. Найбільш стабільною є ситуація на підприємствах, які працюють на внутрішній ринок.

Покращення фінансово-економічного становища територіальної загальної та машинобудівної промисловості можливо за умови забезпечення визначених Конституцією України напрямків національної безпеки. Однією з найбільш важливих проблем машинобудівних підприємств є своєчасне виявлення та попередження економічних злочинів, відшкодування матеріальних збитків. З метою обґрунтування впливу матеріальних збитків на фінансовий стан підприємств проведено кореляційний аналіз їх економічних показників (табл. 1).

Таблиця 1

Економіко-математичні моделі залежностей економічних показників від матеріальних збитків

Показники залежностей від матеріальних збитків (X)	Розрахункова модель	Коефіцієнт кореляції	Коефіцієнт варіації, %
1. Обсяг промислової продукції (Y_1)	$Y_1 = -5{,}7505X^2 + 504{,}88X + 1383{,}1$	0,8661	8,765
2. Валова додана вартість (Y_2)	$Y_2 = -6{,}1731X^2 + 435{,}73X + 3847{,}2$	0,6396	9,628
3. Дебіторська	$Y_3 = 3{,}2963X^2 - 130{,}87X$	0,9614	32,33

заборгованість (Y_3)	+ 4552,4		
4. Кредиторська заборгованість (Y_4)	$Y_4 = 23{,}826X^2 - 1383{,}7X + 29049$	0,743	34,76
5. Фінансовий результат (Y_5)	$Y_5 = 0{,}5132X^2 - 16{,}348X + 463{,}89$	0,9584	40,02

Установлено існування зв'язку між фінансовими показниками і матеріальними збитками, що підтверджує коефіцієнт кореляції – 0,9584. Проте, необхідно цю залежність розглядати в сукупності з іншими економічними показниками, на що вказує квантиль – 3,9314. Розрахунки свідчать, що, незважаючи на зростання сум матеріальних збитків та їх відшкодування на підприємствах машинобудування, їх економічні показники по Харківській області коливаються. Це означає, що злочини економічної спрямованості (привласнення, розтрати, злочини в сфері службової діяльності, хабарництво) мають значний вплив на економічний стан промислового комплексу. Максимальне значення матеріальних збитків склало 56,7 млн. грн. при мінімальному значенні фінансового результату в 336, 09 млн.грн.

Використання подібних економіко-математичних моделей дозволить, по-перше, розрахувати критичні точки матеріальних збитків з метою уникнення критичного стану підприємства, по-друге, своєчасно вжити необхідні заходи щодо зниження матеріальних збитків і підвищення ефективності його фінансово-економічного стану, по-третє, застосовувати їх для прогнозування ситуації на підприємстві.

У третьому розділі - «Організаційно-методичне забезпечення процесу реалізації стратегії економічної безпеки підприємств машинобудування» - запропоновано систему моніторингу соціально-економічних показників з урахуванням економічної безпеки підприємств, модель альтернативних рішень управління економічною безпекою машинобудівних підприємств, адаптаційну модель економічної безпеки підприємств, визначено програму заходів щодо забезпечення економічної безпеки машинобудівних підприємств.

Узагальнення існуючих класифікацій економічних загроз згідно з системним комплексним підходом дозволяє виділити головні ланки системи управління, що є підставою для виникнення кризових явищ у підприємницькій діяльності: економічні, соціальні, інформаційні, нормативно-правові, судочинні, кримінологічні, інноваційні, креативні, екологічні, оборонні. Відповідно до зазначених загроз запропоновано соціально-економічні показники, які становитимуть основу моніторингу економічної безпеки машинобудівних підприємств. Моніторинг пропонується проводити на всіх рівнях загроз за допомогою наступних блоків: блок показників оцінки рівня впливу управлінських загроз; блок показників оцінки рівня економічних й інноваційно-креативних загроз; блок соціальних показників; блок інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємств; блок показників, що відображають судочинну

забезпеченість економічної безпеки; блок показників, які характеризують негативний вплив кримінологічних чинників на рівень економічної безпеки підприємств машинобудування; блок показників екологічного напрямку, які дестабілізують технологічну й економічну безпеку. Результати розрахунків відображаються на нормованих графіках. Будь-яке відхилення від «норми» буде наочним і допоможе простежити в динаміці рівень загроз та сформувати прогноз тенденцій їх змін. Запропонований метод дозволить, не використовуючи громіздких розрахунків, зробити об'єктивні висновки відносно наявності та відведення тих чи інших загроз для підприємства за рахунок моніторингу низки соціально-економічних показників. Шляхом чіткого формулювання кінцевих стратегічних цілей не важко буде одержати найбільш повну картину цільової проблеми й скласти об'єктивні пропозиції й висновки, спрямовані на диверсифікацію машинобудівного комплексу.

Для забезпечення ефективного функціонування виконавчої влади відповідного рівня пропонується створити службу моніторингу і здійснювати моніторинг соціально-економічних показників підприємства за схемою (рис. 2). Органи виконавчої влади зможуть виявляти негативні тенденції в соціально-економічному стані галузі, розподіляти їх в залежності від важливості, періоду виникнення і швидкості поширення.

Постійний моніторинг дасть змогу вчасно виявляти навіть слабкі сигнали негативних відхилень; аналізувати й вносити коригування у застосовані стратегічні заходи з метою підвищення ефективності процесу управління економічною безпекою відповідних суб’єктів підприємництва на будь-якому рівні.

Для всебічного контролю реалізації та оцінки ефективності заходів по управлінню економічною безпекою підприємства як єдиної системи запропоновано модель альтернативних рішень управління цим процесом, яка базується на функціональному підході. Суть моделі альтернативних рішень управління економічною безпекою підприємств машинобудування полягає у використанні принципу «від одиничного до загального», тобто процес вибору оптимального управлінського рішення ґрунтується на пошуках оптимального альтернативного рішення для кожного з елементів системи по управлінським функціям відповідно до вимог кінцевого результату.

Залежно від стану підсистеми формується набір оптимальних альтернативних стратегічних рішень, які сприяють забезпеченню найвищого з можливих відсотка реалізації функції управління. На базі обґрунтування практичної цінності розробленої моделі альтернативних рішень щодо управління економічною безпекою машинобудівних підприємств як методу оцінки ефективності системи на всіх рівнях управлінської ієрархії виконавчої влади і прийняття оптимальних альтернативних стратегічних управлінських рішень проведено оцінку системи управління на прикладі Харківської області.

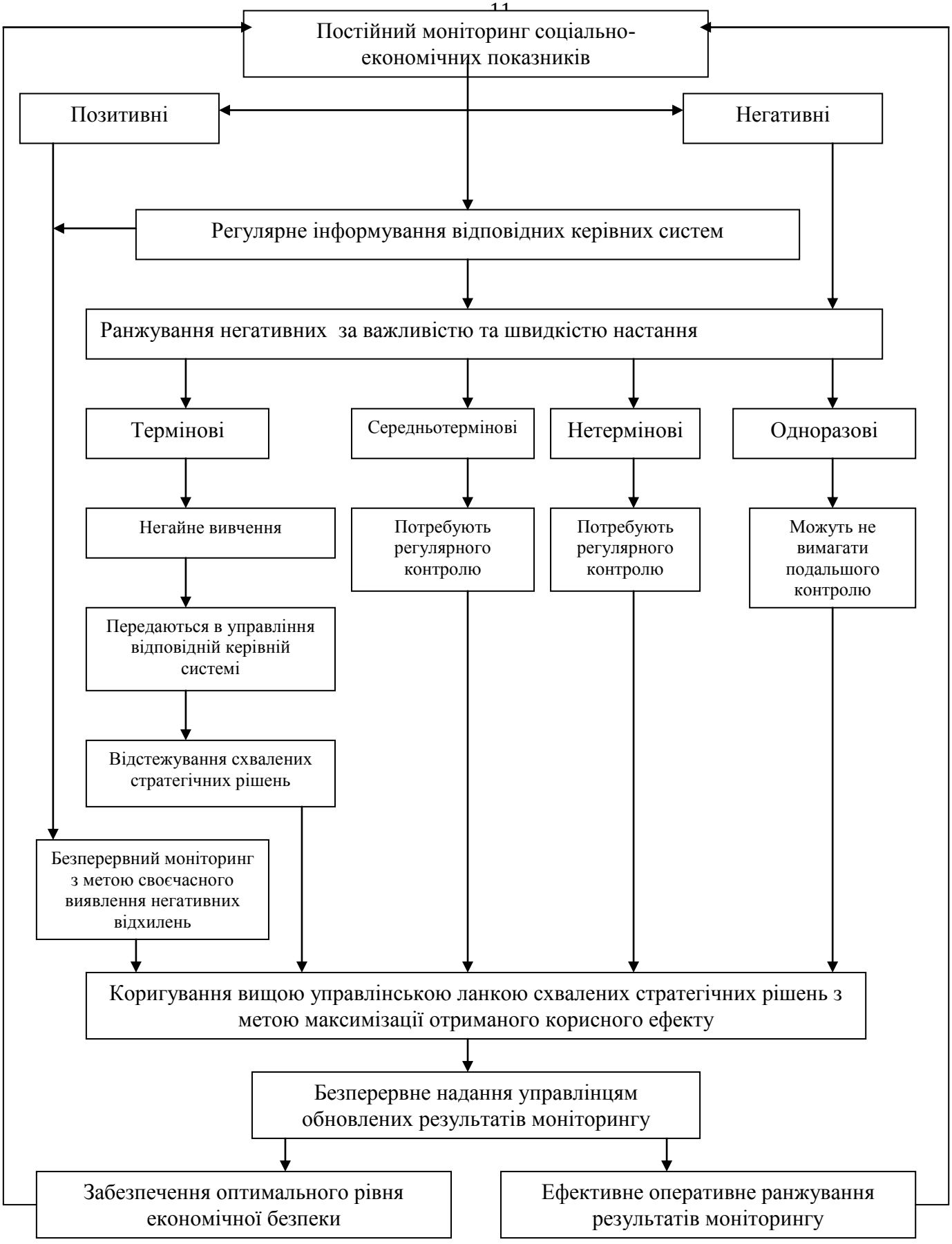

Рис. 2 - Схема моніторингу соціально-економічних показників економічної безпеки підприємств машинобудування

Для цього було опитано 57 фахівців усіх рівнів управлінської ієрархії підприємств, зокрема, заводу «Червоний Жовтень», ВАТ «Харківський завод підйомно-транспортного устаткування», ВАТ «Автрамат», та ВАТ «ХЕМЗ», що дало змогу на підставі експертних оцінок респондентів об'єктивно оцінити стан системи управління економічною безпекою промисловості в області. Інтегральний показник ефективності системи управління економічною безпекою машинобудівних підприємств Харківської області склав 0,484 бала, (максимальне позитивне його значення дорівнює 1), що свідчить про невідповідність більшості функцій управління цим процесом необхідному рівню.

Існує потреба переглянути методи та стратегічні інструменти такого управління, серед яких найбільшої уваги потребує мотивація, регулювання та методичне забезпечення цієї роботи.

Запропонована модель альтернативних рішень управління економічною безпекою промислових підприємств дає змогу обєктивно оцінювати стан системи управління й оперативно виявляти джерела відхилень від заданих цілей стратегічного розвитку підприємств в економічних, соціальних і фінансових напрямках.

Результати моніторингу соціально-економічних показників рекомендується використовувати для запропонованої адаптаційної моделі стратегічного управління економічною безпекою машинобудівних підприємств. Ця модель враховує ієрархії управління і включає відповідні етапи: аналіз, діагностика, прогноз, стратегія і цілі, система забезпечення реалізації стратегії, стратегічний контроль і регулювання. Кожний етап має свій набір задач для вирішення. В залежності від виявлених тенденцій розробляються стратегічні цілі забезпечення економічної безпеки підприємства, які порівнюються з наявними стратегічними ресурсами з метою мінімізації стратегічних прогалин при розробці програм розвитку цього підприємства.

Удосконалення управління економічною безпекою машинобудівного підприємства є органічною частиною процесу радикальної перебудови всього господарського механізму. Оскільки у чинній системі управління регіональний аспект є найменш розвиненим а значення галузевого принципу в управлінні економічною безпекою підприємств машинобудування за останні роки неухильно зростає, пропонується створити спеціалізовані органи управління економічною безпекою на регіональному рівні і відповідно цьому сформувати ради економічної безпеки. В дисертації наведені проблеми перебудови управління машинобудівною галуззю і функції рад економічної безпеки, принципи і напрямки досягнення їх економічної безпеки.

ВИСНОВКИ

Результати дисертації в цілісності вирішують науково-практичну задачу удосконалення теоретико-методичного забезпечення умов економічної безпеки машинобудівних підприємств через своєчасне

виявлення економічних загроз, що забезпечує ефективний стратегічний розвиток їх діяльності.

Основні результати роботи полягають у наступному:

1. На основі узагальнення поглядів вчених на сутність поняття «економічна безпека», запропоновано підхід до його визначення і доведено, що поняття «економічна безпека держави», «економічна безпека регіону» і «економічна безпека підприємства» є взаємодоповнюючими. Це дає можливість враховувати характерні риси заходів безпеки при розробці і реалізації стратегії розвитку машинобудівного підприємства і підвищує ефективнність його управління.

2. Розроблено систему інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства, яка враховує політичні та інституціональні інтереси суб'єктів підприємництва. Інформаційну систему пропонується розглядати з урахуванням інтересів, які формують систему рішень для захисту економічної безпеки машинобудівної промисловості на рівні управління областю.

3. Запропоновано методичний підхід до формування економічно безпечного стану суб'єктів підприємництва за часом з використанням інтегрального показника, який дозволяє визначити стан машинобудівного підприємства на конкретний момент часу і напрямок його подальшого ефективного розвитку за певний термін часу, уникаючи економічних загроз.

4. Розроблено класифікацію загроз економічній безпеці підприємства, яка враховує особливості розвитку машинобудівної галузі і допомагає через моніторинг соціально-економічних показників визначати комплекс можливих загроз з метою формування адаптаційної моделі розвитку, а також схему взаємодії факторів загроз підприємствам та наслідки її застосування.

5. Розроблено методичний підхід щодо виявлення залежності між фінансовими показниками підприємства і його матеріальними збитками, який базується на економіко-математичній моделі і дає змогу в практичній фінансово-господарській діяльності підприємства уникнути критичного стану і своєчасно вжити необхідні заходи щодо формування механізму його стратегії економічної безпеки. Такі заходи сприятимуть зниженню матеріальних збитків і покращенню а фінансово стану підприємства.

6. Запропоновано модель альтернативних рішень, яка базується на функціональному підході і дозволяє здійснювати всебічний контроль реалізації та оцінки ефетивності заходів по управлінню економічною безпекою підприємства на всіх рівнях управлінської ієрархії виконавчої влади і методу схвалення оптимальних альтернативних стратегічних управлінських рішень. Це дозволяє на основі експертних індикаторів надати об'єктивну оцінку стану системи управління економічною безпекою підприємств машинобудування на окремій адміністративній території.

7. Розроблено адаптаційну модель реалізації економічної стратегії, яка враховує наступні особливості: 1) формування механізму стратегії економічної безпеки машинобудівного підприємства вимагає обґрунтованого підходу до розробки стратегічних напрямків залежно від територіальних,

економічних і соціокультурних особливостей області, які впливають на формування загроз. При цьому, моніторинг соціально-економічних показників, за результатами яких формується стратегія розвитку, виступає підставою для аналізу рівня економічної безпеки і захищеності машинобудівного підприємства; 2) управління територіальними підприємствами машинобудування із застосуванням запропонованої моделі альтернативних рішень дає змогу об'єктивно оцінити стан системи управління й оперативно виявити чинники відхилення від заданих цілей стратегічного розвитку підприємств по всіх економічних, соціальних і фінансових напрямках.

8.Обґрунтовано заходи по основних напрямках управління економічною безпекою підприємств машинобудування щодо забезпечення на практиці попередньої ідентифікації кризової ситуації з метою адекватного реагування на негативні тенденції диверсифікації окремих видів машинобудування. Розроблені методичні рекомендації відносно використання адаптаційної моделі для схвалення позитивних альтернативних рішень допоможуть розширити глибину аналізу різних ситуацій щодо виявлення економічних загроз у різних підгалузях машинобудування і підвищити обґрунтованість управлінських рішень у регулюванні їх економічної безпеки.

9. Результати роботи упроваджені в роботу Контрольно-ревізійного управління Харківської області, Ревізійного управління Головного Управління Міністерства внутрішніх справ Харківської області та у навчальний процес підготовки фахівців у Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут».

Основні положення та науково-методичні розробки дисертації можуть бути рекомендовані для подальшого впровадження та використання у роботі підприємств машинобудування, регіональних і обласних органів влади та Міністерства промислової політики України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Репешко І. В. Заходи по забезпеченню економічної безпеки регіону / І. В. Репешко, В. А. Міщенко // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». «Технічний прогрес і ефективність виробництва». – Харків: НТУ «ХПІ». – 2006. – № 13 – с. 62 – 66. Здобувачем обгрунтовано необхідність створення служби безпеки на підприємстві і визначено її основні функції.

2. Репешко І. В. Визначальні напрямки інвестиційної політики з урахуванням ресурсного потенціалу регіону / І. В. Репешко // Наукове видання «Комунальне господарство міст»: Економічні науки – К.: «Техніка». – 2006 – Вип. 71. – с. 57 – 60.

3. Репешко І. В. Обґрунтування механізму стратегії ефективного розвитку харківського регіону з використанням економіко-математичних методів / І. В. Репешко //Вісник Харківського національного технічного

університету сільського господарства: Економічні науки.– Харків: ХНТУСГ. – 2006. - Вип. 36. – с. 120-125.

4. Репешко І. В. Формування адаптаційної моделі економічної безпеки промисловості регіону / І. В. Репешко // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». «Технічний прогрес і ефективність виробництва». – Харків: НТУ «ХПІ». – 2006.- № 14(1). – с. 49 – 53.

5. Репешко И. В. Диверсификация промышленности региона / И. В. Репешко, В. А. Мищенко // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». «Технічний прогрес і ефективність виробництва». – Харків: НТУ «ХПІ». – 2007. – № 13. – с. 120 – 123. Здобувачем запропоновано напрямки обгрунтування стратегії, які враховують особливості формування економічної безпеки.

6. Репешко І.В. Моніторинг соціально-економічних показників економічної безпеки промисловості регіону / І. В. Репешко //Вчені записки: Науковий журнал:– Харків: ХІУ, 2007. Випуск 21. – с. 182 – 184.

7. Репешко І. В. Розробка комплексної регіональної моделі стратегічного планування у сфері управління забезпеченням економічної безпеки / І. В. Репешко // Вчені записки: Науковий журнал:– Харків: ХІУ, 2008. Випуск № 24. – с. 214 – 217.

8. Репешко І. В. Економічна безпека підприємства – складова виробничого менеджменту / І. В. Репешко, О. М. Варфоломєєва // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення], (Харків, 22 жовтня 2004 р.) /Нац. ун-т внутр. справ. – Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – С. 140 – 142. Здобувачем запропоновано загальносистемний підхід до забезпечення економічної безпеки регіону і обгрунтовано напрямки зниження рівня негативного впливу на цей процес.

9. Репешко І.В. Економічна безпека як елемент антикризового управління / І. В. Репешко // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [Розвиток наукових досліджень’ 2005], (Полтава, 7-9 листопада 2005 р.) /ІнтерГрафіка. – Полтава: ІнтерГрафіка, 2005. – Т. 10. – С. 76 – 77.

10. Репешко І. В. Фактори економічної безпеки регіону / І. В. Репешко, О. М. Варфоломєєва // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення], (Харків, 28-29 жовтня 2005 р.) / Нац. ун-т внутр. справ. – Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2005. – С. 31 – 32. Здобувачем пропонується система показників для проведення моніторингу економічної безпеки регіону.

11. Репешко І. В. Організаційно-економічні аспекти поліпшення інвестиційного клімату регіону / І. В. Репешко // Матеріали другої Міжнародної науково-практичної конференції [Наукові дослідження – теорія та експеримент 2006], (Полтава, 15-17 травня 2006 р.) /ІнтерГрафіка. – Полтава: ІнтерГрафіка, 2006. – Т. 10. – С. 51-53.

12. Репешко І. В. Організація інформаційного забезпечення економічної безпеки промисловості / І. В. Репешко // Труди V Міжнародної

науково-практичної конференції [Дослідження та оптимізація економічних процесів» «Оптимум – 2006»], (Харків, 23-24 листопада 2006 р.) /НТУ «ХПІ». – Харків: НТУ «ХПІ», 2006 р. – С. 79 – 80.

13. Репешко І. В. Механізм моніторингу удосконалення управління економічною безпекою промисловості / І. В. Репешко // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [Еконо-мічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення], (Харків, 27 жовтня 2007 р.) /Нац. ун-т внутр. справ. – Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 10 – 13.

АНОТАЦІЯ

Репешко І. В. Стратегія розвитку економічної безпеки підприємств машинобудування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, 2009.

Дисертаційна робота є комплексним дослідженням особливостей роботи підприємств машинобудівної промисловості України з метою забезпечення їх економічної безпеки. У дисертації узагальнено теоретичні й методичні основи організаційно-економічних аспектів відповідного розвитку; визначено інформаційну систему забезпечення економічної безпеки машинобудівних підприємств; удосконалено класифікацію загроз їх економічної безпеки. Досліджується залежність стану машинобудівних підприємств від величини економічних збитків, виконано аналіз соціально-економічного стану відповідних суб'єктів підприємництва в України і Харківській області, на підставі якого виявлені основні тенденції розвитку фінансово-господарської діяльності машинобудівних підприємств.

Розроблено модель досягнення економічно безпечного стану підприємств машинобудування у часі з використанням запропонованого інтегрального показника; матрицю угрупування результатів розрахунку одиничних показників для визначення інтегрального показника ефективності порівняння альтернативних рішень щодо управління економічною безпекою машинобудівних підприємств; адаптаційну модель економічної безпеки; програму заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності. Сформовано і запропоновано механізм стратегії економічної безпеки підприємств машинобудування; напрямки забезпечення економічної безпеки в умовах розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності.

Ключові слова: стратегія, економічна безпека, підприємства машинобудування, загроза, матеріальні збитки, соціально-економічні показники, альтернативні рішення, адаптаційна модель, механізм моніторингу.

АННОТАЦИЯ

Репешко И. В. Стратегия развития экономической безопасности предприятий машиностроения. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт», Харьков, 2009.

Диссертационная работа является комплексным исследованием особенностей работы предприятий машиностроительной промышленности Украины с целью обеспечения их экономической безопасности. В дисертации обобщены теоретические и методологические основы организационно-экономических аспектов соответствующего развития; определена информационная система обеспечения экономической безопасности машиностроительных предприятий; усовершенствована классификация угроз экономической безопасности. Исследуется зависимость состояния машиностроительных предприятий от величины экономических убытков, связанных с нарушением их экономической безопасности. Выполнен анализ социально-экономического положения соответствующих субъектов предпринимательства в Украине и Харьковской области, на основании которого выявлены основные тенденции развития финансово-хозяйственной деятельности машиностроительных предприятий. Установлена корреляционная связь между финансово-экономическими показателями и материальными убытками, которые влияют на условия развития машиностроительных предприятий. Доказано, что применение предложенных моделей на практике способствует своевременно выявить угрозы наступления критического состояния предприятий и разработать мероприятия по формированию механизма стратегии развития их экономической безопасности с целью снижения этих убытков.

Разработана модель достижения экономически безопасного состояния предприятий машиностроения во времени с использованием предложенного интегрального показателя, который позволяет определить неблагоприятную ситуацию у субъектов предпринимательства в машиностроении в отрасли и в промышленности с целью формирования направлений дальнейшего их развития, что, в свою очередь, будет способствовать избежанию критической ситуации и своевременной разработке необходимых мер по снижению материальных затрат и устранению экономических угроз в отрасли. Предложена матрица группировки результатов расчета единичных показателей для определения интегрального показателя эффективности модели альтернативных решений по управлению экономической безопасностью предприятий машиностроения. Разработана адаптационная модель экономической безопасности, которая позволяет избежать влияния факторов, не касающихся конкретно машиностроительной отрасли, и минимизировать стратегический разрыв в обеспечении экономической безопасности отраслевых предприятий, а также повысить эффективность

управления этим процессом. Разработана модель альтернативных решений по управлению экономической безопасностью, которая дает возможность объективно оценить состояние системы управления и оперативно определить источники отклонений от заданных целей стратегического развития во всех экономических, социальных и финансовых направлениях. Сформулирован механизм стратегии экономической безопасности предприятий машиностроения, который позволяет сделать объективные выводы относительно тех или иных угроз в отрасли и регионе с помощью мониторинга отдельных социально-экономических показателей, а также направления, которые способствуют обеспечению экономической безопасности в условиях развития инновационно-инвестиционной деятельности. Изложена система информационного обеспечения управления экономической безопасностью предприятий, которая включает блоки формирования и обработки стратегической и оперативной статистической отчетности и ее использование по уровням ответственности за принимаемые решения.

Ключевые слова: стратегия, экономическая безопасность, предприятия машиностроения, материальные убытки, социально-экономические показатели, альтернативные решения, управление, адаптационная модель, механизм мониторинга.

ANNOTATION

Repeshko I. V. Strategy development of economy safety enterprises mechanical engineering. - Manuscript.

Dissertation on competition of graduate degree of candidate of economic sciences on specialty 08.00.04 – economy and management by enterprises (by kinds to economic activity). – National Technical University «Kharkiv Polytechnical Institute», Kharkiv, 2009.

The dissertation work is complex research of features of industry in the conditions of economic safety. Theoretical and methodical bases of organizationally-economic aspects of development of regions are generalized in dissertation; the informative system of providing of economic safety of industry is certain; classification of threat economic safety is improved.

Dependence of the state of industry is explored on material losses in the field of economics, the analysis of socio-economic position of Ukraine and Kharkiv region, which the basic progress trends of financially-economic activity of regional industry come to light on the basis of, is conducted.

Scientifically grounded and developed model economic the safe state of industry in time with the use of integral index; matrix of connection results of calculation of single integral index of efficiency of model of alternative decisions on the management by economic safety of industry at the level of region; adaptation model of economic safety; program of measures on providing of

economic safety of industry. Formulated and offered mechanism of strategy; directions and systems approaches of providing of economic safety.

Keywords: strategy, economic safety, material losses, socio-economic indexes, alternatives decisions, management, adaptation model, mechanism of monitoring.

Репешко Ігор Володимирович

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата кономічних наук

Відповідальний за випуск кандидат економічних наук, доц. Данько Т.В.

Підписано до друку 27.10.2009 р. Формат 60х90/16.
Обсяг 1,0 ум.-друк. арк. Друк різограф.
Наклад 100 прим. Зам. № 56.

Надруковано у ТОВ ВД «ІНЖЕК»
61001, м. Харків, пр. Гагаріна, 20
тел. (057) 703-40-01, 703-40-21